

На Всесвітній зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства (WSIS, 2003, 2005 рр.) прийнято відповідний План дій. Стаття розкриває ті аспекти заданого документа, що стосуються бібліотек, роль цих закладів у реалізації згаданого плану

Б

ібліотеки з давніх-давен були й залишаються найціннішими скарбницями знань, ознакою цивілізованості суспільства та його розуміння культури як найвищого багатства нації. Інтелект нації є фундаментальною складовою могутності кожної держави. Його важливість зростає у добу інформаційно-комунікаційної революції, що вирішальною мірою уможливила прискорення глобалізаційних процесів [1] і дала змогу говорити про створення інформаційного суспільства у різних країнах світу.

Ця проблема розглядалася на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства (WSIS), що проходила у два етапи – у 2003 році у Женеві і у 2005 році в Тунісі. Так, у «Звіті про женевський етап Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства» від 30 січня 2004 р. було дано таке визначення інформаційного суспільства: «Інформаційне суспільство – це еволюціонуюча структура, яка, відбиваючи різні стадії розвитку, досягла різних рівнів у різних країнах світу. Технологічний прогрес та інші зміни стрімко перетворюють середовище, в якому розвивається інформаційне суспільство» [2, 12]. Завдання виробленого на цій зустрічі Плану дій полягають у тому, щоб «побудувати відкрите для всіх інформаційне суспільство; спрямувати потенціал знань та ІКТ [інформаційних і комунікаційних технологій] на розвиток; сприяти використанню інформації та знань для досягнення узгоджених на міжнародному рівні цілей розвитку, в тому числі тих, що містяться у Декларації тисячоліття; вирішувати нові проблеми інформаційного суспільства на національному, регіональному і міжнародному рівнях» [2, 13].

Бібліотеки належать до інформаційно-комунікаційної інфраструктури – фундаменту відкритого для всіх інформаційного суспільства. Його неодмінним елементом є забезпечення кожному можливості мати доступ до інформації, ідей і знань. Найважливішою складовою інформаційного суспільства є наявність великого публічного надбання, до якого належать, зокрема, інформація і глобальні знання. Вони мають бути легкодоступними в інтересах розвитку інформаційного суспільства, сприяти здобуттю населенням освіти, створенню нових робочих місць, інноваційній діяльності, відкриттю перспектив у господарчій діяльності і науковому прогресі. Слід зміцнювати публічні установи – такі, як бібліотеки та архіви, музеї, щоб сприяти збереженню документальних записів і вільному та рівноправному доступу до інформації [3, 402-403]. На наш погляд, не випадково у переліку публічних установ бібліотеки займають перше місце. За своїм впливом на розвиток суспільства, його культури та науки вони дійсно можуть слугувати одним із головних індексів цивілізованості нації.

У Плані дій окреслено завдання, цілі та контрольні показники. Зокрема відзначається, що орієнтовні контрольні показники можуть бути глобальними цільовими показниками зростання рівня під'єднання та доступу у разі застосування ІКТ у межах виконання завдань Плану дій, які мають

бути реалізовані до 2015 р. Важливим є зауваження, що ці контрольні показники можна враховувати під час встановлення контрольних показників з урахуванням національних особливостей.

Серед завдань особливу увагу привертають два пункти, що безпосередньо стосуються бібліотек. Це пункт 6 d): «забезпечити підключенням на базі ІКТ публічні бібліотеки, культурні центри, музеї, поштові відділення та архіви», й пункт 6 i): «сприяти розвитку контенту і створити технічні умови, які сприяли б наданню та використанню в Інтернет всіх мов світу» [3, 412]. В останньому пункті йдеться про «контент» – поняття, запозичене з англійської мови, що означає «зміст» у найширшому розумінні цього слова: тобто смислове наповнення різноманітних видів текстів, відео- та аудіопродукції на всіх нині відомих функціонуючих носіях. Контент включає й усі форми зберігання інформації, які мають бібліотеки початку XXI ст. – від прадавніх рукописів, першодруків, книг та інших друкованих видань до сучасних технологій, у т. ч. новітніх комп'ютерних мультимедіа (дискети, CD-ROMи, DVD тощо). Особливий наголос робиться на використанні в Інтернеті всіх мов світу. Це дуже важливо для розвитку сегмента Інтернету з українською мовою, адже домінуючою мовою Інтернету сьогодні є англійська – мова глобалізації, яка займає, відповідно, 80% у Мережі.

Серед напрямів, які окреслені у Плані дій і пов'язані з невід'ємними функціями бібліотек як публічних культурних закладів, принципово значущим є **доступ до інформації та знань**. У документі чільне місце відводиться бібліотекам, які називаються першими серед багатоцільових публічних пунктів колективного доступу, стабільно функціонують та надають громадянам за прийнятними цінами або безкоштовно доступ до різних ресурсів комунікації, насамперед Інтернету. Наголошується, що особливу увагу слід приділяти сільським районам та районам, які обслуговуються недостатньо. Як і у великих та малих містах, у цих місцевостях разом із бібліотеками називаються інші громадські заклади, де можуть бути встановлені комп'ютери, підключені до національних та глобальних мереж, які будуть доступні переважній частині населення: навчальні заклади, передусім школи, державні структури, поштові відділення тощо. Важливим є й те, що вони повинні мати достатню пропускну здатність для допомоги користувачам.

Особливий інтерес для бібліотечних фахівців і – ширше – всіх користувачів бібліотек, на нашу думку, має становити пункт 10 h), в якому наголошується на важливості підтримки створення і розвитку бібліотечної та архівної діяльності (тобто найширше використання так званих цифрових технологій), адаптованої до потреб інформаційного суспільства. Рекомендується впроваджувати її, зокрема, шляхом перегляду національних стратегій і законодавства у сфері бібліотечного обслуговування, забезпечення на глобальному рівні розуміння потреби у «гібрид-

О. Зернецька

них бібліотеках” та сприяння співпраці бібліотек на всесвітньому рівні [3, 417].

Поняття “гібридні бібліотеки” вводиться у Плані дій для окреслення багатофункціональності бібліотек у суспільстві знань, що базується на використанні найновітніших досягнень сучасних ІКТ, розширює можливості користувачів отримувати доступ до інформації і являє собою, таким чином, одне із головних полів публічної сфери громадянського суспільства. Водночас гібридні бібліотеки через співпрацю на всесвітньому рівні з бібліотеками інших країн ширше “відкривають вікно у світ знань” своїм користувачам, роблячи можливим прискорення та якісне зростання наукового обміну.

Не менш важливою є роль бібліотек у нарощуванні потенціалу і підвищенні грамотності у сфері ІКТ. Перед кожним суспільством стоїть завдання сприяти всім своїм громадянам в оволодінні навичками електронної грамотності. Як приклад для наслідування пропонується створювати курси для державних службовців, “використовуючи для цього такі існуючі структури, як бібліотеки, багатоцільові обштинні центри, публічні пункти доступу, а також шляхом створення на місцях центрів професійної підготовки у сфері ІКТ у співпраці зі всіма зацікавленими сторонами. Особливу увагу слід приділяти групам населення, які перебувають у несприятливому становищі, та уразливим групам населення” [3, 417].

Слід зауважити, що у документі присутні соціальна складова, увага до найменш захищених верств населення. Реалізувати ці настанови всесвітнього форуму є справою честі кожного національного уряду через стратегії інформаційного суспільства, які він розробляє та втілює у життя.

Під час другого етапу Всесвітньої зустрічі, який відбувся у Тунісі в листопаді 2005 р., було прийнято Туніську програму для інформаційного суспільства, в якій зазначається, що “настав час перейти від принципів до дій, враховуючи вже виконану роботу щодо виконання Женевського плану дій і визначивши ті сфери, де прогрес уже був досягнутий, досягається або не був досягнутий” [4]. Зокрема, повертаючись до питання створення потенціалу у сфері ІКТ для всіх, для підвищення довіри при використанні ІКТ всіма, у Туніській програмі дається роз’яснення поняття “незахищені верстви населення”, про яких йшлося вище. У пункті 90 с) йдеться про надання доступу до інформації таким верствам населення, як молодь, літні люди, жінки, корінні народи, люди з фізичними або розумовими обмеженнями, а також громади у віддалених і сільських районах, через вдосконалення та впровадження відповідних програм і систем у галузі освіти та професійної підготовки, що включають освіту протягом усього життя та дистанційну освіту [4, 14].

У Туніській програмі для інформаційного суспільства подальшого розвитку та уточнення дістали положення Плану дій, викладені на женевському етапі 2003 р. щодо ролі бібліотек у розробці національного контенту. Особливо важливими у цьому відношенні є пункти 90 k–m), в яких йдеться про підтримку *навчальних, наукових та культурних* закладів, у тому числі бібліотек, архівів та музеїв, у виконанні ними своєї ролі в галузі розробки контенту. Також наголошується на необхідності забезпечення рівноправного, вільного та прийняттого у ціновому відношенні доступу до контенту і збереження його різноманітності, в т. ч. у цифровій формі, з метою сприяння неформальній та формальній освіті, науково-дослідній та інноваційній діяльності і, зокрема, шляхом підтримки бібліотек у виконанні ними своєї ролі як однієї із державних служб у галузі забезпечення вільного і рівноправного доступу до інформації, а також підвищення рівня грамотності у сфері ІКТ і у встановленні з’єднання на рівні гро-

мад, у тому числі громад, які недостатньо охоплені відповідними послугами [4] (підкреслення моє. – О.З.).

Стосовно проблеми контенту, було виділено два напрями: *підвищення потенціалу громад* у всіх регіонах для його розробки місцевими мовами і/або мовами корінних народів та *активізація діяльності щодо створення якісного електронного контенту* на національному, регіональному та місцевому рівнях. У кінцевому підсумку метою створення якісного електронного контенту є висловлене на Туніському етапі Всесвітнього форуму бажання представити інформацію про нашу історію і культурну спадщину у цифровій формі, дбаючи про інтереси наступних поколінь. Тому позитивно оцінюється політика вмілого управління інформацією, котра включає використання стандартизованого цифрового архівування та інноваційних рішень щодо подолання морального старіння устаткування як засобу забезпечення довгострокового зберігання інформації та постійного доступу до неї [4, 17].

Визначені у головних документах Всесвітньої зустрічі завдання і програма для розвитку суспільства знань, вагомою складовою якого є бібліотеки, таким чином накреслюють стратегії, котрі повинні набувати конкретного змістового наповнення в кожній окремій країні.

Для України тут великий простір діяльності. Адже інформаційна революція, яка лежить в основі інформаційного суспільства, має свої незаперечні імперативи. До них, зокрема, належать такі контрольні показники, як рівень інформатизації, комп’ютеризації суспільства, вільний доступ до послуг Інтернету, розповсюдження телефонного стільникового зв’язку на певну кількість населення тощо. Вони розраховуються міжнародними організаціями, котрі входять до складу ООН, як от ЮНКСТАД. Розраховані нею індекси розвитку ІКТ у доповіді 2005 р. дозволили проаналізувати ситуацію у 165 країнах світу. Дуже прикро, що Україна за цими розрахунками посідає лише 111-те місце у цьому списку, її безпосередніми трьома сусідами зверху є Габон, Гвінея, Алжир (відповідно – 108-110 місця), а за Україною йдуть Єгипет, Панама, Кенія (відповідно місця 112-114) [5].

Цифри – вперта річ. Тому вони мають таку переконуючу силу. Завдяки їм стає зрозумілою невідкладність завдання перегляду та вдосконалення державної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, чіткого окреслення в ній чільного місця, які повинні зайняти бібліотеки та їхня модернізація відповідно до рішень Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства і врешті-решт задля процвітання й розвитку українського суспільства як суспільства знань.

Список використаної літератури

1. Зернецька О.В. Філософія глобалістики // Політика і час. – 2004. – № 11. – С. 67-75.
2. WSIS/GENEVA/DOC/9-R – A: GENEVA-SUMMIT-Results.DOC. – 09.07.2004.
3. Всесвітня зустріч на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства. Женева, 2003 – Туніс, 2005 р. Декларація принципів. Побудова Інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті // Журавський В.С., Родіонов М.К., Жилієв І.Б. Україна на шляху до інформаційного суспільства. – К.: Політехніка, 2004. – 482 с.
4. www.itu.int/wsisc:/wsis/agenda.doc (20557116) – 17.11.2005
5. The Digital Divide: ICT Development Indices 2004. United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva: United Nations, 2005.